

**ХАРКІВСЬКИЙ ОРДЕНА ТРУДОВОГО
ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ.В.В.ДОКУЧАЄВА**

На правах рукопису

СТОПНИК Валерій Анатолійович

УДК: 33.658:636.2:336.76

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
В ПІДПРИЄМСТВАХ
МОЛОЧНОГО ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ
ПЕРЕХОДУ ДО РИНКУ**

(на прикладі господарств приміських районів м.Київа)

**Спеціальність 08.07.02 - Економіка сільського
господарства і АПК**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків - 1997

00760879 (.)

Дисертаційна робота виконав
університеті.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор С. П. АЗІЗОВ

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор І. А. ЧЕПУРНОВ
кандидат економічних наук,
професор В. І. ШИЯН

Провідна організація - Полтавський сільськогосподарський
інститут

Захист відбудеться "27" листопада 1997 р. о 12 годині
на засіданні Спеціалізованої ради К 02.33.01 з присудження наукового
ступеня кандидата економічних наук при Харківському державному
аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва.

Просимо прийняти участь у роботі спеціалізованої ради або
надіслати відгук на автореферат у двох примірниках, засвідчених пе-
чаткою, за адресою: 312131 м. Харків, п/в "Комуніст-1", ХДАУ, корпус
1, к. 304.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці університету.

Автореферат розіслано "22" січня 1997 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук,
професор

А. В. Македонський

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема покращення забезпечення населення продуктами харчування була і залишається актуальною при всіх формах господарювання.

Здійснюваний в країні курс на реформування економіки, приватизацію власності, перехід до ринкових відносин направлений на створення умов для рівноправного розвитку всіх форм власності і господарювання і на цій основі - на збільшення обсягів виробництва продукції. Однак процеси реформування не дали позитивного результату щодо збільшення виробництва продукції і підвищення ефективності АПК, у т.ч. і тваринництва.

В останні роки помітно скоротилось поголів'я корів та їх продуктивність. В результаті валове виробництво молока зменшилось більше ніж у два рази. Різко низилась ефективність цієї галузі. Це обумовлено багатьма причинами, в т.ч. недосконалістю діючих економічних відносин в АПК, та механізму господарювання.

В нинішній час склались різні точки зору на перспективи розвитку форм власності і типів виробничих формувань у сільському господарстві.

У роботах В.А.Добриніна, А.А.Шутькова, І.Т.Лукінова, А.М.Онищенка, В.В.Юрчишина, П.Т.Саблука та інших висвітлено загальні аспекти формування відносин власності, організації господарської діяльності різних підприємств. Разом з тим багато теоретичних, методичних і практичних питань досліджуваної теми залишаються ще дискусійними і невирішеними, особливо в молочному тваринництві.

Розвиток молочного тваринництва як господарського суб'єкта агропромислового виробництва в період переходу до ринку вимагає створення ефективного механізму господарювання для різних виробничих формувань з різними формами власності.

Необхідність пошуку оптимального вирішення проблеми по вдос-

коналенню економічних відносин та механізму господарювання в підприємствах по виробництву молока зумовили вибір теми дисертаційної роботи.

Мета і завдання досліджень. Мета роботи полягає в обґрунтуванні основних напрямків удосконалення форм власності і механізму господарювання в молочному тваринництві в умовах переходу до ринкових відносин.

Зважаючи на мету дослідження, вирішувалися такі завдання: вивчення теоретичних питань організації і функціонування орендно-кооперативних формувань, економічних відносин за різних форм власності в сільському господарстві з урахуванням вимог ринку;

оцінка сучасного стану розвитку молочного тваринництва в господарствах приміських районів м. Києва і впровадження різноманітних форм власності;

розробка пропозицій по вдосконаленню організаційно-економічних відносин в орендно-кооперативних колективних господарствах молочного тваринництва та методичних підходів з внутрішньогосподарського реформування;

пропонування методики впровадження механізму товарних внутрігосподарських відносин на прикладі господарств з виробництва молока.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження були 61 спеціалізований приміський радгосп Вишгородського, Бориспільського, Броварського, Баришівського, Києво-Святошинського районів, 68 колгоспів і 128 фермерських господарств Васильківського, Обухівського, Бородянського та Макарівського районів Київської області.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження побудовано з використанням діалектичного методу та системного підходу до вивчення економічних процесів, теоретичних положень вітчизняних та зарубіжних учених аграрників, законів України, відповідних рішень Уряду та рекомендацій науково-дослідних установ.

Дослідження проводилось з використанням методів статистичного аналізу, монографічного, розрахунково-конструктивного, економіко-математичного, абстрактно-логічного тощо. Інформаційною базою дослідження були дані статистичних органів України, Київського управління сільського господарства, Київського обласного об'єднання молочно-овочевих радгоспів, річні звіти радгоспів, колгоспів приміських районів м. Києва.

Наукова новизна досліджень полягає в тому, що для молочних господарств приміських районів м. Києва розроблено пропозиції з удосконалення форм власності в умовах ринкової економіки. Одночасно акцентується увага на наявності тісного зв'язку між змінами організаційних форм у молочному тваринництві з удосконаленням форм власності; з'ясовано методичні підходи до роздержавлення молочних господарств і приватизації власності; удосконалено методику функціонування господарського механізму у тваринницьких господарствах, а також розподілу доходів за майновим та іншими видами паїв.

Практичне значення досліджень. Основні теоретичні положення і висновки дослідження можуть сприяти подальшій розробці проблем удосконалення форм власності в сільськогосподарському виробництві, і, зокрема, у молочному тваринництві. Запропоновані автором пропозиції і рекомендації можуть бути використані при реалізації заходів з організаційно-економічної переорієнтації сільськогосподарських підприємств на ринкові умови функціонування.

Декларація особистого внеску. У дисертаційній роботі особисто автором виконані такі завдання:

вивчено теоретичні питання організації і функціонування орендно-кооперативних формувань, економічних відносин за різних форм власності в сільському господарстві з урахуванням вимог ринку;

дано оцінку сучасного стану розвитку молочного тваринництва і впровадження різних форм власності в господарствах приміських районів м. Києва;

розроблено пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічних відносин орендно-кооперативних колективних господарств молочного тваринництва;

розроблено методичні основи внутрігосподарського реформування;

запропоновано методику впровадження механізму товарних внутрігосподарських відносин на прикладі господарств з виробництва молока.

На захист дисертації виносяться такі основні положення:

пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічних відносин в орендно-кооперативних колективах господарств молочного тваринництва;

напрямки формування економічних відносин в АПК в умовах переходу до ринку;

оцінка сучасного стану молочного тваринництва в господарствах приміських районів м. Києва і шляхи підвищення економічної ефективності галузі;

методичні підходи до внутрігосподарського реформування;

методика впровадження механізму товарних внутрігосподарських відносин на прикладі господарств по виробництву молока.

Апробація результатів досліджень. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення в науково-дослідних звітах кафедри організації Національного аграрного університету, а також у господарствах Києво-Святошинського, Васильківського і Бородянського районів Київської області.

Основні матеріали дисертаційної роботи представлялися на наукових і науково-практичних конференціях, опубліковано три наукові роботи.

Обсяг і структура дисертації. Дисертацію викладено на 173 сторінці машинописного тексту, що складається з вступу, чотирьох розділів, висновків та пропозицій. Робота містить 20 таблиць, список використаної літератури зі 124 найменувань.

П. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Ключовим питанням подолання економічної кризи та вирішення продовольчої проблеми є реформування економіки і перехід аграрного сектора до ринку шляхом роздержавлення, приватизації власності і докорінних перетворень виробничих відносин.

Перехід до ринку з його багатуокладним характером припускає самостійність товаровиробників, вільне ціноутворення, рівноправність і конкуренцію суб'єктів господарювання в системі товарно-грошових відносин. У цих умовах госпрозрахунок як економічна категорія має реальні можливості для зміцнення, стає механізмом регулювання виробничих відносин. Господарський розрахунок і ринок - це дві сумісні, взаємообумовлені категорії, яким властиві однакові завдання - спрямовувати, координувати і стимулювати товаровиробника.

Без ринку немає реального госпрозрахунку, а ринок неможливий без ощадливого господарювання.

Соціально-економічною основою ринку є приватизація. Однак її не слід розуміти просто як передачу власності держави в приватні руки.

Процес приватизації в аграрному секторі складний, тому проводити її необхідно поетапно і поступово з урахуванням особливостей кожного регіону, господарства та інтересів усього населення, дотримуючись добровільності як одного з головних принципів приватизації.

Якщо приватизація, будучи соціально-економічною сутністю ринку, проходить декілька етапів, то звідси і сам ринок, його формування повинно здійснюватися кількома етапами в міру формування здорових ринкових відносин.

У період переходу до ринку формування ринкових відносин - це ціла система, яка, на наш погляд, повинна здійснюватися за такими напрямками: удосконалення системи економічних відносин між кол-

госпами, радгоспами і державою; удосконалення системи економічних відносин усередині самих колгоспів і радгоспів, тобто модернізація колективно-державної форми господарювання, як головного виробника сільськогосподарської продукції; створення селянських (фермерських) господарств (як допомога, а не паритет і протипага колгоспам і радгоспам) на землях держзапасу і необхідних умов для їх становлення та розвитку; розвиток і зміцнення особистих підсобних господарств колгоспників і працівників радгоспів (ОПГ); оренда землі, засобів виробництва (майна) у колгоспах і радгоспах як основа створення фермерських господарств; інтеграція, конкуренція, партнерство між усіма формами господарювання через ринок продукції і послуг; удосконалення системи переробки і зміцнення матеріально-технічної бази переробних підприємств; удосконалення і розвиток сфери обміну через кооперацію, біржі, ярмарки, маркетинг і підприємництво. У дисертації докладно викладено зміст кожного напрямку.

Перехід до ринку повинен здійснюватися з урахуванням ряду принципів особливостей, що впливають як із соціально-економічної ролі АПК у системі народного господарства, так і впливу природно-економічних умов на результати праці.

Зважаючи на це, приміські райони м. Києва мають свої специфічні особливості, які впливають на вибір шляхів удосконалення економічних відносин. Так, проведений аналіз свідчить, що приміські радгоспи і колгоспи мають достатній виробничий потенціал, високий рівень концентрації виробництва та інші сприятливі організаційно-економічні і природньо-кліматичні умови для успішного розвитку молочного тваринництва, яке є головною галуззю сільськогосподарського виробництва і від успішного функціонування якого залежить економічний стан господарства в цілому.

За останні 10 років у досліджуваних господарствах (табл. 1) різко скоротилось поголів'я корів, знизилась їх продуктивність, валове виробництво молока зменшилось більше ніж у 2 рази. На жаль, ця тенденція продовжується. У той же час за цей період помітно збільши-

Таблиця 1

1. Економічна ефективність виробництва молока г приміських господарствах

Показник	Колгоспи						Радгоспи					
	1986-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1986-1990	1991	1992	1993	1994	1995
	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Поголів"я корів, гол.	61525	54194	50298	38110	41025	35389	92300	88740	81630	70460	56480	34613
Кількість корів на 1 господарство, голів	905	797	740	560	603	518	1513	1455	1388	1155	939	567
Середньорічний надій на корову, кг	3267	3028	2460	2203	2225	2119	3130	3080	2840	2620	2280	1975
Одержано приплоду на 100 корів, голів	89	83	80	84	75	70	90	88	86	87	86	85
Валовий надій, тис. т	201,0	164,2	123,8	83,9	91,3	75,0	288,9	273,3	231,8	184,6	128,8	68,4
Виробництво молока на 100 га с.-г. угідь, т	114,8	107,5	104,1	102,5	77,0	69,2	114,5	110,8	106,1	103,8	92,3	46,7
Затрати на 1 корову:												
кормів, ц корм. од.	52,3	48,4	41,8	41,9	40,5	40,0	46,9	49,3	48,9	44,5	41,3	39,4
праці, люд.-год.	192,7	193,8	206,6	180,6	211,8	226,7	165,9	172,5	164,7	149,3	156,7	197,5
Затрати на 1 ц молока:												
кормів, ц корм. од.	1,6	1,6	1,7	1,9	1,82	1,9	1,5	1,6	1,7	1,7	1,8	1,84
праці, люд.-год.	5,9	6,4	8,4	8,2	9,5	10,7	5,3	5,6	5,8	5,7	6,8	10,0
Собівартість, крб.	46,5	54,6	813,0	32800	1327000	1739000	33,5	48,4	760	30100	1301000	1673000
Середня ціна реалізації 1 ц молока, крб.	52,4	70,5	1184	46636	1186000	1395000	42,5	65,1	1030	45385	1275000	1422000
Прибуток на 1 корову, крб.	192,9	178,7	9041	304807	-	-	281,7	514,4	7765	400467	-	-
Рівень рентабельності, %	12,9	29,1	45,3	42,2	-	-	26,8	34,5	35,5	50,7	-	-

лись затрати на виробництво одиниці продукції. До того ж їх темпи росту значно випереджають темпи росту закупівельних цін на молоко. Таким чином, економічна ефективність виробництва молока з року в рік знижується. Неадекватне зростання цін на молоко і промислову продукцію для сільського господарства, інфляційні процеси, невідповідність економічних взаємовідносин у системі АПК зробили виробництво молока в даній зоні, та і в цілому в Україні, практично не-ефективним.

Оскільки на ефективність молочного тваринництва, як відомо, впливає багато факторів, є доцільним не тільки з'ясувати найважливіші з них, але й оцінити ступінь їх впливу. З цією метою, використовуючи ПЕВМ IBM PC/AT, здійснено кореляційно-регресивний аналіз залежності рівня продуктивності корів від основних факторів, що її формують. Ці розрахунки докладно приведено в роботі. Їх аналіз показує, що в досліджуваних господарствах є великі резерви для підвищення економічної ефективності виробництва молока.

Разом з організаційно-технологічними питаннями найважливішими факторами підвищення ефективності молочного тваринництва є удосконалення економічних відносин, відносин власності, механізму господарювання та підвищення мотивації до праці працівників тваринницьких господарств.

Починаючи з 1990 року в агропромисловому комплексі приміської зони почалися перетворення форм власності, що викликало об'єктивну необхідність створення та розвитку і нових форм господарювання в сільському господарстві. На базі колгоспів і радгоспів виникли кооперативні сільськогосподарські підприємства, акціонерні товариства, орендні підприємства спілки селян з колективною власністю, а також фермерські господарства з індивідуальною власністю.

Реформування форм власності в колгоспах проводиться головним чином на основі паювання відповідно до методичних рекомендацій Мінсільгосппроду, затверджених у 1992 р.. Господарства організаційно реформуються в спілки селян, пайові господарства, тобто в колективні

господарства нового типу, характерною особливістю яких є колективно-пайова власність. Залежно від конкретних умов у ряді господарств паювання має свої відмінності щодо встановлення розмірів індивідуальних паїв (сума заробітку в господарстві), так і нормативу нарахування паїв (від 0,95 до 5,05 крб.).

У дисертації викладено досвід кращих господарств з реформування власності та організаційних перетворень.

Слід відмітити, що в багатьох випадках приватизація має формальний характер, тобто не досягнуто її головної мети: не з'ясовано конкретного власника, як і раніше відсутня матеріальна зацікавленість товаровиробників у кінцевих результатах.

Досвід показав, що в сільському господарстві неможливо обмежуватися тільки великими підприємствами. Різноманітність соціальних типів підприємств тісно пов'язана з появою фермерських господарств, з їх сучасною формою власності та новими формами відносин з державою.

У дисертації докладно проаналізовано розвиток фермерських господарств у досліджуваній зоні, а також у розрізі областей України.

У таблиці 2 наведено групування фермерських господарств досліджуваної зони за площею сільськогосподарських угідь.

Розміри фермерських господарств в даній зоні невеликі. Так 32 % господарств мають до 10 га сільськогосподарських угідь, що утруднює ефективне ведення сільськогосподарського виробництва, особливо господарств зернового напрямку. І тільки 21,1 % фермерських господарств мають понад 40 га угідь.

У роботі викладено досвід роботи найкращих фермерів. У цілому ж ці господарства мають низькі показники, мало реалізують товарної продукції. Тому, висловлювання, які мають місце в аграрній науці про нецільність існування колгоспів і радгоспів та перехід тільки на фермерський шлях розвитку галузі на даному етапі передчасні.

2. Групування селянських господарств досліджуваного регіону за площею сільськогосподарських угідь, 1994р.

Район	: Кіль- : кість : госпо- : дарств :	: Групи господарств за площею : сільгоспугідь, га					: У се- : редньому : на 1гос- : подарст- : во
		: до : 10,0	: 10,1- : 20,0	: 20,1- : 30,0	: 30,1- : 40,0	: більш : 40,1	
Васильківський	69	18	14	11	9	17	25,0
Обухівський	28	15	9	2	-	2	13,0
Бородянський	7	3	1	1	2	-	19,6
Макарівський	24	5	2	7	2	8	28,4
Усього:	128	41	26	21	13	27	22,7

Прийнята в країні концепція щодо реформування економіки і переходу до ринкових відносин передбачає насамперед зміну відносин власності.

На процес реформування відносин власності в колгоспах впливає ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів. До їх числа можна віднести економічний стан господарств, рівень кваліфікації керівників і спеціалістів господарств, інфляційні процеси в країні, вирішення питань, пов'язаних з пайованням власності, та багато інших.

Узагальнений досвід показав, що розвиток пайових відносин власності в колгоспах надає цим підприємствам нового юридичного статусу як кооперативного формування, в якому кожен член трудового колективу має власну (приватну) долю в майні господарства, а також паралельно функціонує (існує) і розвивається колективна власність, що належить усім його членам. Як правило, наступним етапом є перетворення колгоспу в кооперативне сільськогосподарське підприємство іншої організаційно-правової форми.

Як свідчить досвід пайовання майна це лише початок реформування власності на селі. Їх наступними етапами можуть бути:

формування власності структурних підрозділів, створених у ході внутрігосподарських перетворень;

поступове формування порівняно великих власників шляхом викупу ними частки, що належить іншим пайовикам, які вибувають з колективного господарства з тих чи інших причин.

На нашу думку, основою визначення розміру індивідуальних паїв повинна залишатися сума заробітку певного працівника за весь період його роботи в даному колективі. Для спрощення цей заробіток можна визначати таким шляхом:

$$З \text{ заг.} = 3 \times T,$$

де 3 заг. - загальна сума заробітку, крб.; 3 - середній заробіток за останні три роки, (за категорією працівників, крб.); Т - загальний трудовий стаж, років.

Проведені дослідження показали, що розмір пайового фонду потребує уточнення. На нашу думку, з метою створення економічних гарантій і захисту індивідуальних паїв від банкрутства він повинен складати 70-80 % вартості основних виробничих фондів.

Основою нормативної бази з реформування відносин власності в держ зних сільськогосподарських підприємствах є Закон України "Про приватизацію майна державних підприємств", Державна програма приватизації на 1993 рік та Декрет Кабінету Міністрів "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі". Згідно з цим декретом приватизація радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств і організацій (крім тих, що підлягають приватизації за узгодженням з Кабінетом Міністрів України) здійснюється єдиним шляхом - перетворення їх у колективні сільськогосподарські підприємства.

На наш погляд, в умовах багатоукладної економіки, розвитку різних форм власності приватизація державних підприємств тільки одним шляхом, тобто лише перетворенням їх у колективні сільськогосподарські підприємства, навряд чи себе виправдає. Можуть бути використані й інші шляхи приватизації, а саме реорганізація їх у кооперативи, акціонерні формування, орендні підприємства з наступним викупом, тощо. За таких умов можна повніше врахувати регіональне розміщення, спеціалізацію підприємства, рівень розвитку його вироб-

ничих сил, і, зрештою, бажання самих працівників.

Досвід зарубіжних країн показує, що в умовах ринку можуть успішно функціонувати і державні підприємства. Тому, в умовах перехідного періоду не слід відмовлятися від державних сільськогосподарських підприємств, особливо тих, де створено потужний виробничий потенціал і високоефективне виробництво за системою, що склалася.

До таких підприємств слід віднести і спеціалізовані молочні радгоспи (держгоспи) приміських районів м. Києва, які постійно забезпечують високоякісною цільномолочною продукцією столицю нашої держави. Тут рекомендується залишити колективну форму організації виробництва і праці. Під час вирішення питання про приватизацію майна слід зберегти колективно-дольову форму власності за участю держави. Мається на увазі, що держава визначає частку майна, що залишається в її власності, все інше приватизується за вищевикладеною схемою. На наш погляд, доцільною формою організації виробництва тут може бути створення акціонерного товариства закритого типу, де 51 % акцій належатиме державі.

У деяких досліджуваних радгоспах з нашою участю проводилась практична робота з їх приватизації (матеріали викладено в роботі).

Реформування сільськогосподарського виробництва в Україні не уявляється без внутрігосподарського реформування підприємств, тому що домінантою реформування сільськогосподарських підприємств є безпосередній виробник і його інтереси. Функціонування ринку, як уже відзначалось, припускають наявність вільного товаровиробника, який за власним вибором розпоряджається виробленою продукцією, а точніше - результатами своєї праці. При колективних формах ці важелі можуть діяти через товарну форму внутрігосподарського розрахунку.

За товарною формою внутрігосподарського госпрозрахунку економічні відносини здійснюються на еквівалентній вартісній основі за принципом купівлі-продажу шляхом застосування внутрігосподарських

цін. Безпосередній виробник матеріальних благ без налагодженого внутрігосподарського ринкового механізму і розвинутих товарно-грошових відносин не може еквівалентно реалізувати свою продукцію в самому господарстві, не може здійснювати процес виробництва, у т.ч. і процес праці.

Упроваджувати товарно-грошові відносини необхідно поетапно. На першому етапі, на нашу думку, необхідно формувати і ділити госпрозрахунковий валовий дохід безпосередньо в підрозділах. Потім проводити приватизацію госпрозрахункового валового доходу повністю і в цілому.

В усіх госпрозрахункових підрозділах, у даному випадку в господарствах молочного скотарства, де робочий період і період виробництва збігаються, грошові кошти, зароблені колективом підрозділу, розподіляються щомісяця. Дивіденди виплачують у кінці року, але безперервність надходження дивідендів протягом року - це об'єктивна необхідність і рушійна сила мотивації інтересів. Але потрібно враховувати специфіку сільськогосподарського виробництва. У тих тваринницьких підрозділах, де продукція надходить нерегулярно, до завершення технологічного циклу оплата праці авансується.

У процесі вимог товарно-грошових відносин усередині колективного господарства через економічний механізм товарних внутрігосподарських відносин (ЕМТВВ) автоматично змінюється діюча система оплати праці на природний принцип задоволення матеріальних потреб виробника через власні доходи.

Певний внутрігосподарський розрахунок є первинною структурою, рухом господарського організму підприємства. Суть його, у принципі, полягає в необхідності реалізації основних вимог закону вартості всередині господарства і визнання внутрігосподарського товарного ринку.

Внутрігосподарський розрахунок, звичайно, має певні специфічні особливості і відрізняється від госпрозрахунку підприємства

тим, що підрозділи не є юридичними особами, не укладають угод з іншими підприємствами, не мають розрахункового рахунку в банку, не встановлюють безпосередніх зв'язків з кредитною і фінансовою системами.

На внутрігосподарському рівні ці елементи госпрозрахунку також діють, але у формі угоди між підрозділами і адміністрацією, і тільки на цьому рівні вони виступають внутрігосподарськими юридичними особами (само поняття "угода" несе юридичне тлумачення). Передача продукції чи виконання робіт іншому підрозділу здійснюється за вартістю на принципах матеріальної зацікавленості і відповідальності шляхом купівлі-продажу. Кредитно-фінансові відносини здійснюються шляхом договірних відносин з господарством, мають особистий рахунок не в банку, а в центральній бухгалтерії господарства.

Тому для внутрігосподарських товарно-грошових відносин є об'єктивним економічним явищем і необхідність їх розвитку впливає із самої природи товарного виробництва.

Звідси і внутрігосподарський розрахунок як метод господарювання розкриває свої нові функції і несе тягар товарних відносин. Механізм відносин між господарством і госпрозрахунковими підрозділами докладно викладено в роботі.

Організація роботи на основі внутрігосподарських товарно-грошових відносин вимагає, у першу чергу, використання чітко налагодженого цінового механізму всередині самого господарства, як планово-облікових, так і розрахункових цін.

Методик для встановлення розрахункових цін на продукцію, роботи, послуги є декілька. Вони відрізняються головним чином тим, наскільки повно в них відображаються економічні інтереси безпосередніх виконавців. Розрахункові ціни за діючими на сьогодні в практиці методами забезпечують у підрозділах тільки просте відтворення.

В основу внутрігосподарської розрахункової ціни, на нашу думку, слід покласти фактичний затратний рівень кожного конкретного господарства. Такий підхід відповідає економічним закономірностям товарного виробництва, згідно з яким за суспільно необхідні витрати на внутрігосподарському ринку виступають господарсько необхідні.

Внутрігосподарська розрахункова ціна в економічному механізмі товарних внутрігосподарських відносин виконує функцію, подібну до тієї, яка їй призначена в народногосподарському організмі. До неї закладаються всі прямі затрати на виробництво, затрати на організацію виробництва і управління, а також можливу суму чистого доходу (прибутку) господарства.

Економічна суть такого підходу полягає в тому, що необхідно створити економічні умови для розширеного відтворення безпосередньо у внутрігосподарських структурах, де госпрозрахунковий валовий дохід близький за своїм економічним змістом до валового доходу господарства.

Госпрозрахунковий валовий дохід (ГВД) як новостворена вартість є базою для формування фонду матеріального стимулювання (ФМС) праці, здійснення джерелом покриття витрат на організацію виробництва і управління, а також покращення культурно-побутових умов і розширення виробництва.

У загальному вигляді модель внутрігосподарської розрахункової ціни можна показати так:

$$Цр = (Зм + От + Зоу) \cdot Кп,$$

де: Цр - розрахункова внутрігосподарська ціна конкретного виду продукції або послуг; Зм - матеріальні витрати; От - затрати на оплату праці з усіма видами доплат і премій; Зоу - затрати на організацію виробництва і управління; Кп - коефіцієнт прибутковості.

Коефіцієнт прибутковості (Кп) визначається шляхом ділення суми прибутку (чистого доходу) господарства (П) на собівартість усіх видів продукції, робіт, послуг усіх підрозділів господарства - собі-

вартість валової продукції (ВП):

$$K_p = П + 1,0.$$

ВП

Вирівнювання доходності різних виробництв усередині господарства з допомогою коефіцієнта прибутковості створює на старті рівні умови для роботи госпрозрахункових підрозділів. Фактичний же рівень прибутковості, звичайно, буде різним і залежатиме від кількості виробленої продукції та величини витрат на її виробництво. Слід також відзначити, що використання K_p на всі види продукції і послуг, а також нормативів відрахувань від госпрозрахункового валового доходу забезпечує максимальну диференціацію прибутковості кожного підрозділу залежно від природно-кліматичних умов.

На практиці внутрігосподарські розрахункові ціни на продукцію необхідно встановлювати відповідно до її якості і коректувати за згодою сторін.

За моделлю ЕМТБВ на матеріальне стимулювання працівників направляєється та частина госпрозрахункового валового доходу, яка залишається після вирахування з нього витрат на організацію виробництва й управління та відрахувань частини чистого прибутку на формування фонду розвитку виробництва, тобто матеріальне стимулювання здійснюється за залишковим принципом. Цим унеможливується вирівнювання оплати праці всупереч кінцевим економічним результатам. За цієї умови рівень матеріального стимулювання безпосередньо пов'язаний з рівнем досягнутих економічних результатів і цей взаємозв'язок об'єктивно відображає рівень заробітку в тому чи іншому підрозділі, у тій чи іншій галузі виробництва.

Фонд матеріального стимулювання створюють у кожному первинному колективі після того, як з одержаного госпрозрахункового валового доходу будуть зроблені відрахування на організацію й управління виробництвом в загальногосподарський чистий дохід.

За матеріалами радгоспу "Совки" Київської області в роботі

наведено приклад дії їх розрахункового економічного механізму товарного внутрігосподарського розрахунку.

Під час обґрунтування базових рівнів ЕМТБВ треба достатньо відповідально і економічно зважено підходити до визначення їх оптимальних значень, які б відповідали можливостям в кожному конкретному господарстві.

На першому етапі дії економічного механізму виробник стає власником валового доходу, але тільки в частині споживання. Друга його частина (фонд нагромадження) автоматично, через нормативну систему кооперується і централізується в розпорядженні керівництва господарства. Якщо на першому етапі під час розподілу госпрозрахункового валового доходу переважає адміністрування, то на другому, в умовах групової приватизації валовий дохід повністю децентралізується і передається в розпорядження виробника (кооператив, підрозділ, тощо). Він стає повноправним власником-розпорядником і фонду нагромадження, і фонду споживання, тобто повним господарем валового доходу.

підприємств, кооперативів, орендних колективів є прийнятними формами господарювання, кожна з яких може забезпечити високоефективне ведення виробництва.

Досягнутий рівень розвитку виробничих сил і характер усупільнення виробництва обумовлюють необхідність переважного функціонування орендних відносин як конкретної форми економічних відносин, що виникають на основі різноманітності форм власності на засоби виробництва, розподілу, обміну і споживання.

2. Перехідний період до ринкових відносин вимагає поряд з іншим глибокого реформування відносин власності в аграрному секторі через роздержавлення і приватизацію сільськогосподарських, переробних, сервісних та інших підприємств.

Узагальнення матеріалів господарств досліджуваної зони та

В дисертаційній роботі на прикладі радгоспу "Жовтневий" Васильківського району наведено порядок розрахунку економічного ме-

ханізму і докладно викладена методика його здійснення.

У цілому, як показують дослідження, відрахування в загальногосподарський чистий дохід повинні займати незначну питому вагу у валовому доході підрозділів (кооперативів).

Більша частина чистого доходу, що необхідна для розширеного відтворення виробництва в кооперативах залишається в їх власності.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Сучасний період розвитку агропромислового комплексу (АПК) характеризується різким зростанням економічних методів господарювання. Рушійною силою і необхідними умовами ефективності функціонування економіки є ринок, в умовах якого різні виробничі формування інших регіонів республіки показало, що цей процес набирає все більшого розповсюдження, хоч у різних категоріях підприємств відпрацьованість і практична перевірка методологічних і організаційно-методичних підрозділів до приватизації далеко неоднакова. Якщо з приватизації власності колгоспів уже дещо зроблено, то відносно державного сектора намітились лише перші кроки. Однак поряд із цим не досягнуто основної мети проведення приватизації, адже в аграрному секторі не підвищується економічна і соціальна ефективність виробництва, не забезпечується ефективність роботи підприємств АПК після їх формування. Тому не слід покладати на швидку і суцільну приватизацію сільськогосподарських підприємств. Розвиток ринкової економіки передбачає розумне поєднання і взаємодію різних форм власності.

3. Узагальнення досвіду роботи реформованих колгоспів дає підставу для висновків про те, що післядія паювання проявляється дуже повільно. Не виправдовуються надії на швидку або хоч би відчутну психологічну переорієнтацію селян на сприйняття ними самих себе як реальних володарів належної їм частки колективного надбання. Не

відчувається реальних зрушень у розумінні необхідності піклування і ощадливого ставлення до колективно створеного багатства. Тому паювання власності може дати позитивний результат лише в тому випадку, коли безпосередній виробник і його інтереси стануть домінують реформи в сільському господарстві, а активним реалізатором перспективного розвитку реформованих колективних господарств закономірно буде внутрігосподарська кооперація як специфічна форма розподілу праці і виробництва.

4. Плюралізм форм власності, що є основою радикальної економічної реформи, вимагає відповідної різноманітності форм організації виробництва, розподілу, обміну і споживання. Однак у перехідний період до ринкових відносин вважаємо доцільним збереження великих колективних господарств (у т.ч. радгоспів, реформованих у колективні підприємства) з поступовою реорганізацією їх в асоціації (спілки) кооперативів і селянських (фермерських) господарств.

З досвіду зарубіжних країн видно, що форсувати створення фермерських господарств неприпустимо. Формувати свого аграрія-приватника необхідно вітчизняним шляхом, з урахуванням національного менталітету безпосереднього виробника і форми сільськогосподарського виробництва.

5. Для підвищення результативності виробництва всіх форм господарювання товаровиробникам сільськогосподарської продукції надається самостійність у плануванні і здійсненні виробничо-фінансової діяльності. У цьому разі сільськогосподарські підприємства, кооперативи, орендні колективи самостійно формують структуру виробництва, обсяги продажу продукції й інші виробничо-економічні показники, добровільно укладають договори із заготівельними і переробними підприємствами та організаціями на добровільній і довгостроковій основі.

Економічний механізм функціонування повинен охоплювати розробку бізнесплану, вирішення проблеми оптимізації виробничих і до-

поміжних підрозділів, формування системи цін, розподіл доходу, удосконалення договірних відносин.

6. Під час вибору організаційної форми в молочному тваринництві не слід абсолютизувати значення однієї з них (оренди, кооперативу, колективного підприємства, акціонерного товариства, фермерського господарства), оскільки умови виробничої діяльності того або іншого господарства різні.

Спеціалізовані молочні радгоспи приміських районів м. Києва, що постійно забезпечують високоякісною цільномолочною продукцією столицю нашої держави, доцільно віднести до тих державних підприємств, приватизація яких здійснюється за узгодженням з Кабінетом Міністрів України. У цих підприємствах необхідно зберегти колективну форму організації праці і виробництва, а в ході приватизації - колективно-дольову форму власності з участю держави, тобто створити акціонерні товариства закритого типу, де 51 % акцій належить державі.

7. Незважаючи на наявність сприятливих умов у господарствах приміських районів м. Києва в 90-х роках помітно скоротилось поголів'я корів, їх продуктивність, а валове виробництво молока зменшилось більше ніж у два рази. Одночасно збільшились витрати на виробництво одиниці продукції. З року в рік знижується економічна ефективність галузі.

Подальша інтенсифікація молочного тваринництва повинна базуватися на високому рівні годівлі корів, підвищенні ефективності використання кормів і праці, а також на забезпеченні пріоритетності розвитку цієї галузі в приміських господарствах.

Список надрукованих робіт за темою дисертації:

1. Ільчук М. М., Стопник В. А. Вдосконалення економічного механізму господарювання при виробництві молока. 36. наук. праць /Матеріали доповідей наукової конференції професор-

сько-викладацького складу та аспірантів. Проблеми агропромислового комплексу: пошук, досягнення/. НАУ. - Київ, 1994. - с.42.

2. Азизов С.П., Ильчук Н.М., Стопник В.А. Совершенствование экономических отношений и форм хозяйствования в сельском хозяйстве. НАУ. - Киев, 1996. - 136 с.

3. Стопник В.А. Основные тенденции и проблемы развития молочного скотоводства в пригородной зоне г.Киева в условиях перехода к рынку: Сб. статей /Проблемы реформирования отношений собственности и формы хозяйствования в АПК/ Харьков. гос. аграрн. ун-т им. В.В. Докучаева. - Харьков, 1996. - с. 230-233.

АННОТАЦИЯ

Стопник В.А. Совершенствование экономических отношений в предприятиях молочного животноводства в условиях перехода к рынку (на примере хозяйств пригородных районов г.Киева).

Диссертация - авторская рукопись на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 "Экономика сельского хозяйства и АПК". Харьковский государственный аграрный университет им. В.В. Докучаева.

Защита диссертации состоится в Харьковском государственном аграрном университете им. В.В. Докучаева в 1977 г.

Защищается рукопись диссертации и три печатных работы, содержащие теоретические и практические исследования вопросов приватизации и направления формирования экономических отношений в АПК в период перехода к рынку. Рассмотрены тенденции развития производства и форм хозяйствования в специализированных молочных предприятиях пригородных районов г.Киева, вопросы реформирования отношений собственности и развития внутрихозяйственных товарно-денежных отношений.

ANNOTATION

Stopnik V.A. Implement of economic relations in the enterprises of dairy-farming under conditions of transition to the market management (using the experience of Kiev suburban region enterprises).

This dissertation is the author's typescript of Candidate of economic science in the profession 08.07.02 "Rural and agroindustrial complex economy". Agricultural State University of Kharkov named after Dokuchayev.

The defence of the dissertation will take place in 1997 at the agricultural State University of Kharkov named after Dokuchayev.

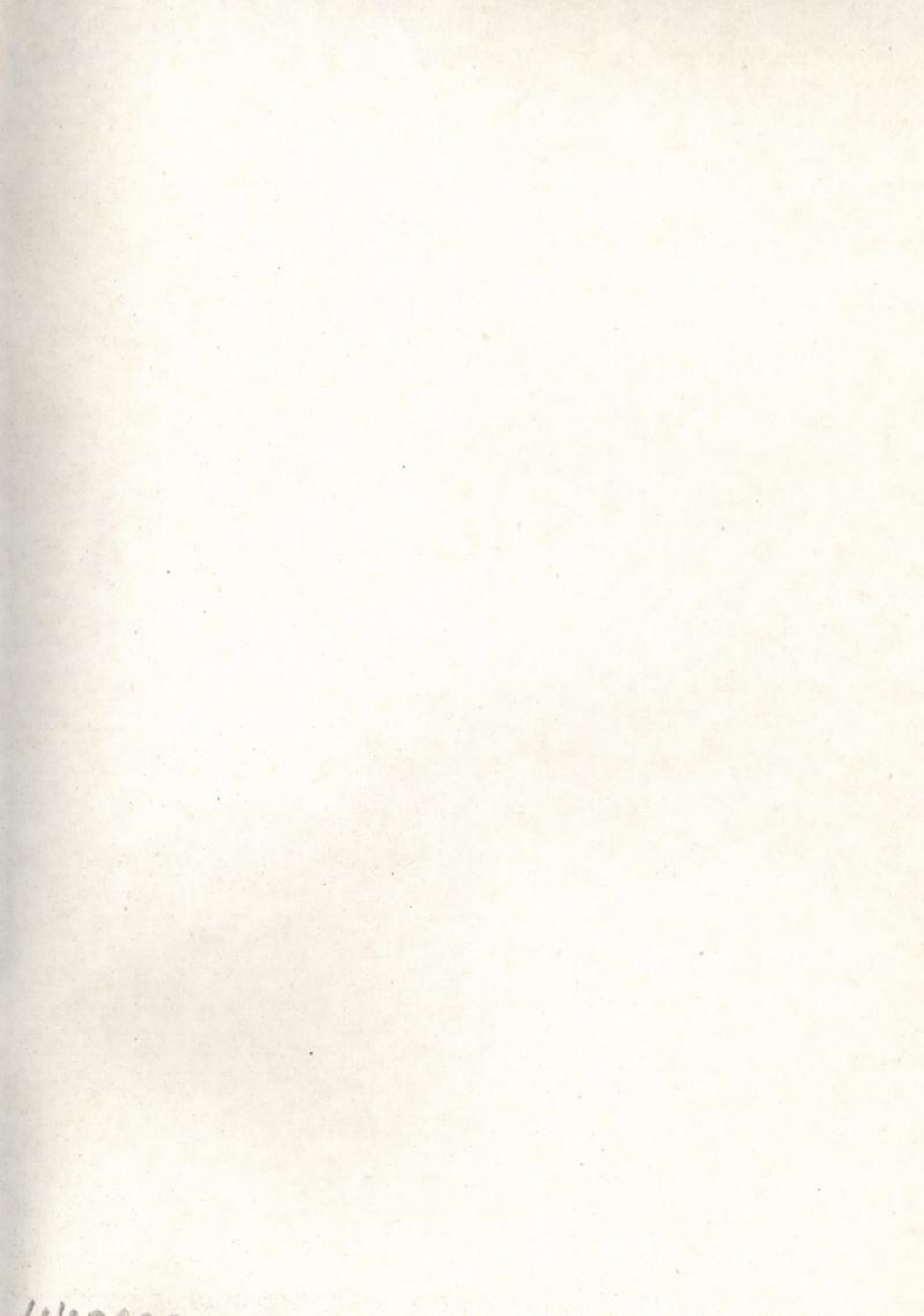
Being defended are the typescript of the dissertation and the three published works, containing theoretical and practical research of the matters of the privatization and the trends of formation of economic relations at the agroindustrial complex during the period of transition to the market economy.

The tendencies of production development and the forms of management within specialized dairy enterprises of Kiev suburban regions, the matters of reforms of property relations and the development of internal economic currency and commodity relationship are being considered.

Ключові слова: молочне тваринництво, ринкові відносини, форми власності, приватизація, госпрозрахунок, форми гос-подарювання.

AB 36.799